

Javaslat a

„Egry József művészete”

települési/tájegységi/ágazati¹

értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Balogh Elemérné Gopcsa Katalin(név)

Balogh Elemérné Gopcsa Katalin (aláírás)

Veszprém, 2023. 07.20. (település, dátum)

(P. H.)

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Balogh Elemérné Gopcsa Katalin

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Balogh Elemérné Gopcsa Katalin Éva
 Levelezési cím: 8200 Veszprém, Erzsébet liget 5.
 Telefonszám: 88-327-638
 E-mail cím: gopcsakati@gmail.com;

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: **Egry József művészete**

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:²:

☐ agrár- és
élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki
megoldások	☒ <u>kulturális örökség</u>	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus és vendéglátás	

a szakterületi besorolás indokolása:

3. A nemzeti érték a magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó érték:

- igen
amely nemzetiség:³
- nem**

4. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:

Veszprém megye, Magyarországi múzeumok

5. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:

☐ <u>települési</u>	☐ tájegységi	☐ ágazati

amely értéktár neve: Veszprémi Települési Értéktár

2

Egy szakterületenkénti kategória megjelölése lehetséges.

3

Kérjük, jelölje és nevezze meg, amennyiben magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó az érték.

6. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása, a megjelölt szakterületi kategória indokolása (amennyiben nemzetiséghez kapcsolódó érték, a nemzetiségi vonatkozások, a nemzetiséghez való kötődés bemutatása):

EGRY JÓZSEF (Zalaújlak, 1883 – Badacsonytomaj, 1951) festőművész, az európai festészetet gazdagító kolorizmusa alapján Magyar Örökség díjas alkotó.

Testamentumot nem hagyott ránk. De ránk hagyta tekintetét, mely meggyötört, szenvedő arcából néz ránk. Arról az apró, 1940-es, késői képről, melyen szembe néz velünk – hisz tudjuk, hogy „szemével fogott kezét” – szembe néz a világgal, és soha meg nem nyugvó önmagával. Ismerjük arcvonásait fiatalkori önarcképéről, és ahogy a festőállvány előtt állt a napsütötte tájban és az ajtó keret-rácsa mögött. Felismerjük a háborús időkben festett Krisztus - arckép vonásaiban, pribékek között. Próbáljuk megfejteni arcának ráncból szőtt hieroglifáit. „Festő akartam lenni, de...” írta le aztán nélkülözéseit önéletrajzában. Mert írt önéletrajzot és naplót, egyszerű szavakkal jegyzeteket és leveleket. Megírta, megírták tanulmányútjait Párizsba, Belgiumba, amikor elsősorban az ember alakult, érlelődött. És megérkezését, a háború borzalmai között, a badacsonyi katonai kórházba, a Balatonhoz. „Hazataláltam szülőföldem levegőjében...” Rácsodálkozását arra a helyre, ahova megérkezett, amelyre szüksége volt a művésznak, a helyre, ahol Dél Géniusza még élt, ahol több, mint harminc esztendőn át élt és festett. Hisz’ mindig „azt festette, amit élt”.

A barát-pártfogó Keresztury írta róla: „tudta, hogy a génius nemcsak folytatja, hanem teremti is a művészetet.” A magyar festészet történetében sokan rajzolták-festették már a magyar tengert. A generális földképész –tájrajzoló és a litográfus aprólékos gondnal, elbűvölő részletességgel, mások romantikus hevülettel. Születtek nagy tájképek az aligai meredek partfalról és bensőséges „paysage intim”-ek a zombékos partvidék halászáiról. Láttatták festők a fürdőzők tarka, színes világát és a téli, hideg kék-szürke-zöld, rianás szabdalta befagyott víztükör vonalhálóit. Mégis, a Balaton festője Egrý József, a balatoni remete, aki a látottakat ismertté, az ismerteket tudottá, a tudottakat élménnyé, az élményeket magasztossá tette, hogy saját ars poeticája szerinti művészetet hozzon létre.

Festette a badacsonyi öblöt és anyagtalánítva a szemközti hegyeket, a kigyózó partvonalat és a szőlőhegyet a szüretelőkkal és a szamaras emberrel. A szentté lett pásztort és Kristófot a Balatonnál. A halászsokat, amint a roppant vízzel küzdenek és a végtelen víztükört, arany szemcsés légkörével, fénysugarakkal és sugárkévekkel, a fényzuhatagos mindenséggel. Megfestette a követ, a hegyet, a vizet, a levegőt, érzéki-konkrét ábrázolásmóddal, de képein minden matéria megváltozott, átszellemült. Festett az impresszionizmus plein air frissességével, és tükrözte belső világát expresszív indulattal. Eleinte súlyos, vaskos, tömör színekkel festett, majd miként az áttetsző olajfestékretegen áthat a bársonyos pasztell könnyedsége, úgy „csordult ki a fény a színekből”, mert a gyöngyház-színű tó párás fényében „minden elveszti tárgyi valóját”, a fény átjár mindent, anyagtalánít és újjáteremt. Egrý legendát teremtett és maga lett legendává. „Én nem a Balatont, hanem annak világát festem.” – írta naplójában. Ezt a balatoni világot hagyta ránk, káprázatos atmoszférájával, délibábos párás fényeivel, képekbe átírva, amelyet másképpen látunk az ő festményei óta.

7. Indokolás az értéktárba történő felvétel mellett:

Az európai festészetet gazdagító kolorizmusa alapján javaslom Egrý József művészetének felvételét az értéktárba.

8. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

Válogatott irodalom

- ÁRTINGER IMRE: Egry József. *Ars Hungarica*, 2. Budapest, 1932.
- DR. CZEIZEL ENDRE: Egry József (in: Festők, gének, szégyenek. Galenus, 2007. 235-251.)
- EGRY BREVIÁRIUM. KERESZTURY D. tanulmányával, Éri I. szerkesztésében. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Budapest 1973.
- EGRY JÓZSEF. A Badacsonyi Egry József Emlékmúzeum katalógusa. Éri István és Szij Béla írásával. Badacsony, 1973.
- ÉRI ISTVÁN -KERESZTURY DEZSŐ: Egry breviárium (Veszprém, 1972.)
- FARKAS ZOLTÁN: Egry József. Budapest, 1959.
- Fónay Tibor: Egry József badacsonyi évei. Veszprém. 1989.
- FÜLEP LAJOS LEVELEZÉSE III. 1930 - 1938. (Szerk. Csanak Zsófia)
- EGRY JÓZSEF ARCKÉPE. EGRY JÓZSEF ÍRÁSAI; ÍRÁSOK EGRY JÓZSEFRŐL. Szerk. Fodor András. Jegyzetek: Szabó Júlia. Helikon, Budapest 1980.
- FÜLLEP LAJOSLEVELEZÉSE
- GENTHON ISTVÁN: Egry József. Budapest, 1948.
- GOPCSA KATALIN: Egry József. (Bev. V. dr. Fodor Zsuzsa) Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém 2002.
- GOPCSA KATALIN: Egry József. Corvina Budapest 2005.
- GOPCSA KATALIN: Adatok Egry fiatalkori munkásságához. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei / 24. 2006227 - 261.o.
- GOPCSA KATALIN: Egry József emlékmúzeum (é.n. diákok részére)
- GOPCSA KATALIN: Fincziczky Ida portréja (in: Újratervezés. 2016. 67-69. o.)
- HORVÁTH BÉLA: Egry József. (Művészettörténeti Értesítő. 1959. 4. sz. 289 - 296. o.)
- KASSÁK LAJOS.: Egry József. In. FODOR – SZABÓ 1980. 66 - 70.
- KÁLLAI ERNŐ: Új Magyar Piktúra. 1900 - 1925. Amicus. Budapest 1925.
- LÁNCZ S.: Egry József alkotásai a Balatoni Múzeumban. In Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 4. 1965 279 - 303. o.
- LÁNCZ SÁNDOR: Egry József. Képzőművészeti Alap Budapest 1980.
- MAGYAR NEMZETI GALÉRIA EGRY JÓZSEF EMLÉKKIÁLLÍTÁS KATALÓGUSA. Budapest, 1971. December. Előszó: Szij Béla
- SZÍJ BÉLA: Egry József munkásságának korai szakasza. (In: A nagykanizsai Thury György Múzeum jubileumi évkönyve. 1972. 455 - 478. o.)
- SZÍJ BÉLA: Egry fiatalkori munkássága. (In FODOR – SZABÓ 15162. o.)
- OSZK.Q.H. 3438.; Q.H.3897.= ORSZÁGOS SZÉCSÉNYI KÖNYVTÁR Q.H. Egry naplója, Egry vázlatfüzetei.

9. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: -

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja:
Egry József 140 katalógus (Laczkó Dezső Múzeum kiadványa, szerkesztette: Sipos Anna)
2. A Htv. 1. § (1) bekezdés *m*) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok,
támogató és ajánló levelek
3. A javaslatban megadott adatok kezelésére, illetve a benyújtott teljes dokumentáció - ideértve a csatolt dokumentumok, saját készítésű fényképek és filmek felhasználására is vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Javaslattevőként hozzájárulok a jelen javaslatban foglaltak felhasználásához.

4. A nem saját készítésű dokumentumok szerepeltetése esetén az adott dokumentum tulajdonosának hozzájáruló nyilatkozata a szabad felhasználásról

(Sipos Anna nyilatkozata csatolva)

Nyilatkozat

Alulírott Sipos Anna, a Laczkó Dezső Múzeum művészettörténésze, az Egry József 140 – Balaton, Szicília, Nervi című kiállítási katalógusának szerkesztője hozzájárulok annak szabad felhasználásához Gopcsa Katalin értéktári előterjesztésének kapcsán.

Veszprém, 2023.10.26.

Sipos Anna

NAGY T. KATALIN: Újratervezés (2016. 67–70. o.)

Donát képeinek hatására. A nyakon és hajon lévő gyöngysor eleganciát kölcsönöz a fiatal modellnek. A kis asztalkán lévő rózsaszínű virágkoszorú üde színfoltot képez és utalhat valamilyen ünnepélyes alkalomra.

A női arcképek mindig változatosabbak, mint a férfi arcképek, különösen, ha a modell fiatal és szép, mint itt is.

Az oeuvre-katalógusban is szereplő portré feltehetőleg azonos azzal a női arcképpel, amely Jankovicsnét, későbbi nevén Várynét⁵ ábrázolta, mérete és szignatúrája ezt a feltételezést támasztja alá. Talán a jövőben újabb adatok felbukkanása esetén ez az azonosítás bizonyossá válhat.

BZS

EGRY József

1883–1851

A68 Fincziczky Ida portréja

1913

olaj, vászon

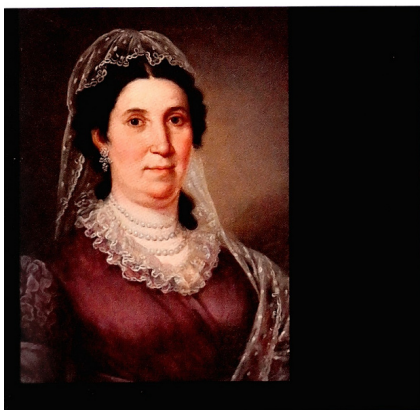
120 x 70 cm

jelezve jobbra lent: Egrý József 1913 B.pest

K:

19. aukció, Kieselbach Galéria és Aukciósház, Budapest, 2002. szeptember 1–11. (153. tétel, R) Testbeszéd. Válogatás az Antal-Lusztig-gyűjtemény anyagából, kurátor: Nagy T. Katalin, MODEM, Debrecen, 2007. április 22.–november 16.

Egrý József művészetét gyakran a Balatonról festett képeivel szokták azonosítani. Való igaz, Egrý Badacsonyba érkezve, majd ott letelepedve találta meg „szülőföldje levegőjében” nemcsak fő motívumát, de egyéni

66

hangját is. Szakítva minden más, „homályba burkolt” útkeresésével, próbálkozásával, felhagyva szűkös anyagi keretek között megvalósított tanulmányútjaival (München, Párizs, Belgium), amelyeket – ismerve anyagi nehézségeit – csak jobb híján nevezhetünk tanulmányutaknak, elkezdett másképpen festeni. A hazatálalt festő megváltozott életszemlélete is átsüt Badacsonyban készült új képein. Az út idáig nemcsak hosszú, de igen keserves is volt. A Zalaújlakon született művész családjával Pestre költözvén nagy nyomorban élt. Kimaradt a polgári iskolából, s előbb Fellegi Emil, majd Korcsek János festő se-

67

gédjeként dolgozott, sokszor fénykép utáni portrékat készítve. Külföldi tanulmányútjai után rövid ideig a pesti Mintarajziskolában tanult. 1909-ben a Művészházban rendezték meg első önálló kiállítását. 1912-ben, felkutatva rokonait, sokfelé megfordult. 1913–14-ben Ungváron tartózkodott, ahol Fincziczkyéknél házi kiállítást szervezett. Ekkorra ez már egy „elfogadott”, bár kissé rendhagyó bemutatkozási mód volt. Kiváló, de kevésbé ismert művészek budapesti műtermekben vagy magánlakásokban, fotografus stúdiókban figyelmet keltő tárlatokon szerepeltek.

Ungváron kitüntetett figyelem vette körül Egyrt: minden bizonnyal nagy szerepe volt ebben annak, hogy a kiállítás helyszíne az ottani polgármester, Fincziczkyék lakása volt. A veszprémi múzeum őriz olyan, ismeretlen fotográfustól származó enteriőr fotót, amelyen Fincziczkyék otthonában, a falon és a bútorok elé támasztva festmények láthatóak, a fénykép felső részében Fincziczky Ida portréjának alsó negyede – a hölgy lába látható. Fincziczky Ida, vállán tarka kendővel, csípőre tett kézzel, testsúlyát bal lábára helyezve, spanyol táncosnők „beállítását” is megirigyelhető pózban jelenik meg a portrén. A nőalak, a táji háttérben felénk fordulva, oldalra tekint. Már a „beállítás” is sejteti, nem mindennapi személyiséget jelenít meg az egészalakos portré. Az életműben sincs ehhez hasonló, egészalakos ábrázolás. A veszprémi múzeum őriz olyan, ugyanebből az időből származó Egyrről készült fotográfiát is, amelyen a háttérben sziklás tájat ábrázoló festményét nézi a festő vagy ilyen képe előtt ül.

Korabeli írások szóltak arról, hogy Egyri, ifjú korában, igen vonzó jelenségnek számított, megjelenése, tekintete delejezte a nőket. Ő maga ezzel kapcsolatban igen szűkszavú, szemérmes, önéletrajzában mindössze ennyit olvashatunk ezekről a dolgokról: „A nő ronda szerepe: Eperjesyné, F. Ida, H. Vilma stb. életem körül. Menekülésem Gödöllőre. ... Ungvári utazásom F. Ida meghívására, esetleges házasságom Idával. Ungvári életem. Háború kitörése... Bevonulásom katonának Kanizsára. Idával végleges szakítás.”

Fincziczky Ida, ez az excentrikus lény, Ungvár társasági életének központi figurája volt. Alakját a festő erőteljes kontúrokkal, szabad térben állva ábrázolja, a háttérben lankás domboldalai csupán csípőjéig érnek. Jobb vállát, karját sötétkék-piros mintájú kendő fedi. Sút belőle a személyiségét mindig előtérbe helyező, akaratát mindenáron érvényesítő nő egyénisége. Ismerve Egyri későbbi életútját, szerencsésnek mondhatjuk, hogy élete párját később egy olyan asszonyban találta meg, aki legfontosabbnak mindig a festő nyugalját, békéjét, a munkájához szükséges feltételek megteremtését tekintette.

GK

A69 Nágel József

1915

olaj, vászon

69,5 x 56,5 cm

jelezve balra lent: Egyri József 915

K:

4. aukció, 109. tétel, Mű-Terem Galéria, Budapest, 1999. november 24.–december 2. (kat. R: 130. tévesen; Tamás Henrik édesanyja és édesapja címmel)

Jelenetek, jellemek, kurátor: Bulla Márta és Zsolnay László, Zsinagóga Galéria, Eger, 2012. február 14.–április 29. (kat. R: 50.)

R:

Láncz Sándor: Egry József. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1980. 37–38. sz.

A70 Nágel Józsefné

1915

olaj, vászon

69,4 × 56 cm

jelezve jobbra lent: Egry József

K:

4. aukció, 109. tétel, Mű-Terem Galéria, Budapest, 1999. november 24.–december 2. (kat. R: 130. tévesen; Tamás Henrik édesanyja és édesapja címmel)

Jelenetek, jellemek, kurátor: Bulla Márta és Zsolnay László, Zsinagóga Galéria, Eger, 2012. február 14.–április 29. (kat. R: 13., 51.)

Egry József kevés portrét festett. „Utáltam az arcképfestést. Hiába próbáltam szépen lefesteni a szerencsétleneket. Nem sikerült. Többnyire szánalomból vették át a képet. Ezek az idők voltak a legkínosabbak.” – jegyezte le korai éveiről önéletrészében. Valóban, munkásságában, leszámítva a vizuális naplóként is számon tartható önarcképeket, feleségén, Juliskán és édesanyján kívül egyetlen portrét (Cseh-Szombathy László) találunk csak. Bár érdekelték az emberek, az emberi sorsok, a keserves és nehéz munkát végző munkások a kikötőkben és a fatelepeken, és remek pszichológiai érzékenységgel ábrázolta őket, ezt bizonyítják korai éveiből származó karakterrajzai is, mégsem festett portrékat. A kivételeket évtizedekig tartó emberi kapcsolata indokolják. Ilyen hosszan tartó kapcsolat fűzte Nágel József nagykereskedőhöz, akinek Budapesten, az Erzsébet téren volt üzlete. A korai években található portrékhoz kapcsolható néhány mű a veszprémi múzeum gyűjteményéből, amelyek közül a Nágelnét ábrázoló festmény a badacsonyi Egry József Emlékmúzeum törzsanyagának is állandó darabja. Az 1910-es, vászonra festett olajfestményen a gyűjteményt kialakító Szij Béla szerint „...formai megoldásaiban, a ruha díszében, az arc részletének hangsú-

lyozásában a szecesszió növekvő szerepét észleljük.” Az Antal-Lusztig-gyűjteménynek a maga nemében egyedülálló darabja a hamiskásan mosolygó, ötvenes (hatvanas?) éveiben járó nőalakot megjelenítő dekoratív portré. Minden bizonnyal megrendelésre készült, hiszen férje – Keresztury Dezső szerint – a festő korai mecénása, a sajnagykereskedő Nágel, Egry első vásárlói közé tartozott. Ugyancsak a veszprémi múzeum gyűjteményében szerepel két Nágel József részére készített ex libris is, bizonyítva nemcsak tartós kapcsolatukat, de a megrendelő művészetek, könyvek iránti érzékenységét is. De ki is volt Nágel József és felesége, akiről a festő által készített portré ilyen kivételes helyen szerepel az életműben? Egry Emlékek életem körül című, Keresztury nógatására készített írásból tudunk meg erről többet. A korai éveit Egry a „homályba burkolt gyötrődés éveinek” nevezte. Ezekben az időkben első festészeti „stúdiumai” között volt a Fellegi Emil „dekoratív festőnél” való kezdés. „Boldog voltam, hogy képek közé kerültem. Közvetlenül fénykép után készült portrék, krétarajzok, freskókhoz készült tervek, stb., amiket különböző festőkkel készíttetett... Élveztem kimondhatatlanul a festék, olaj, lakkok szagát.. Boldog voltam...” Fellegi csödbejutása után Egry festészeti stúdiumainak következő „stációja” Korcsek János, hajdani Lotz-tanítvány műhelye volt. Nála főleg fénykép utáni arcképfestésben segédkezett. „Abban az időben ismerkedtem meg Korcseknél egy Nágel nevű kereskedővel, aki azután vasárnaponként tanulgattam tőlem festetgetni. Apró anyagiakkal, munkáimmal kapcsolatban, sokszor segített. Az Erzsébet téren volt fűszer- és csemegeüzlete, ahol reggelenként karlsbadi kúrát tartottak az emberek.”

Az Antal-Lusztig-gyűjtemény Nágel Józsefet ábrázoló háromnegyed alakos arcképén ezt a joviális, nyakkendős, öltönyös, idősebb, békes és tekintélyes figurát látjuk, akit igen egyszerű eszközökkel ábrázolt Egry. Az arckép párdarabja a szintén visszafogott, barna tónusú háromnegyedes Nágelné-portré, kevésbé reprezentatív, mint a veszprémi múzeumban található kép.

Az arcképpár sötétebb, egyhangúbb színei, a jobb karjára könyöklő nő visszafogottabb megjelenítése másfajta értékekre koncentrált. Érdekes a „remetének” tartott Egry kapcsolata a későbbiekben is a művészetek iránt kíváltképp érdeklődő kereskedővel: Nágelné belvárosi központja éveken keresztül folyamatosan mintegy budapesti bázisa volt a művészeknek: Nágel József éveken át segítette azzal a vidéken élő festőt, hogy elvitte munkáit keretezőkhöz, segítette a művek fotózását, viszaszállította munkáit a Belvedere, Szalon stb. kiállításairól, raktározta még Badacsonyra való hazaszállításukig azokat. Megvásárolta, Egry kérésére, az Ars Una könyveket, a Nyugatnak azokat a példányait és más újságokat, amelyek róla vagy azokról a kiállításokról szóltak, amelyeken szerepelt. Több ízben is meglátogatták Egryék Badacsonyon, és Egry mindig, nem csak udvariasságból, maximális tisztelettel és hálával köszönte meg a kereskedő fáradozásait. Ma nem is tudjuk felmérni, mekkora segítség lehetett ennek a vastagbajszú, kopaszodó, öltönyös kereskedőnek és feleségének segítségével a vidéken élő piktornak, hogy jelen tudjon lenni azokon a fórumokon, amelyek a művészeti életben való részvételét biztosították.

GK

A Veszprém megyei múzeumok közleményei

Szerkesztő: K. Palágyi Szilvia (24/2006, 227–240. o.)

GOPCSA KATALIN

ADATOK EGRY FIATALKORI MUNKÁSSÁGÁHOZ

Kevés olyan legendás alakja van a magyar művészetnek, sőt, a magyar kultúrtörténetnek, mint Egry József. Ez a legenda a Balaton világát legkáprázatosabban megfestő művészt, a balatoni remetét övezi, akinek barázdált arca nemcsak remekmű-önarcképeiről, de kiváló fotográfusok: Pécsi József, Kálmán Kata, Gink Károly, Szalai Zoltán felejthetetlen fényképeiről is ismert, és abból az Egry arcképei című kötetből, amelyet az Egryt tisztelő költő, Fodor András és az azóta elhunyt kiváló művészettörténész, Szabó Júlia állított össze. Ez a kötet remek válogatás Egryről szóló korabeli és későbbi írásokból, Egry által naplójába és Németh Antal körkérdésére írt önéletrajzokból, dokumentumokból, levelekből, későbbi, munkásságát elemző tanulmányokból és Egry ihlette versekből.¹

A több, mint harminc évig a Badacsonyban élő, csak a festéssel foglalkozó Piktort már életében egyre nagyobb tisztelet övezte. Jeles műkritikusok, esztéták meglátták műveiben a tehetség megismételhetetlen jelét, s figyelemmel kísérték munkásságát, festői világának a kibontakozását. Kállai Ernő, Oltványi Ártinger Imre, Genthon István elemzőn méltatta Egry munkásságát. Közülük egyedül Kállai foglalkozott, ő is inkább érintőlegesen Egry fiatalkori munkásságával, s Egry kevés, általa ismert régebbi képe csupán mint az új képeinek előzményei foglalkoztatták.²

Egry halála után Horváth Béla volt az, akinek 1958-ban Keszthelyen a Radnai gyűjteményből rendezett kiállításához írt előszava, amelyet 1959-ben a Művészettörténeti Értesítőben is publikált,³ adott új lendületet a teljes Egry oeuvre kutatásának. Horváth Béla ekkor írt bevezetőjében némiképp egyetértett Kállai felfogásával, hogy a korai Egry „utánérző és felemás” volt, bár Kállai némiképp óvatosabban fogalmazott. Horváth Bélának ez az írása is mutatta, hogy ismerte az 1924-es Egry önéletrajzi ív adatait, Egry Németh Antalhoz írt levelét. A jeles művészettörténészt később is foglalkoztatta a festő életének korai szakasza, s így hozzá került Nágel József hagyatéka, s Horváth Béla 1995-ös halála után felesége 2004 decemberében, mint az Egry József emlékmúzeumot fenntartó intéz-

ménynek, a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményének és adattárának adományozta a férje által gyűjtött anyagot. Ebben az anyagban számos korabeli újság Egryről szóló kivágott cikke, korabeli kiállítási meghívók, Egry művekről, Egryről és édesanyjáról készült fotók, Horváth Béla által írt (megjelent) cikkek gépelt kéziratai mellett számos olyan Egry képeslap, dokumentum, grafika is van, amelyek a Laczkó Dezső Múzeum művészettörténeti adattárában lévő, 1972-ben Korcsek János hagyatékából vásárolt grafikák, képeslapok és dokumentumok mellett érdekesen árnyalják Egry fiatalkori éveiről való ismereteinket.

„Bizonyára nem kétséges senki előtt, hogy Egry életére és munkásságára vonatkozó minden jó szándékúan tisztázott adat, megállapítás, esztétikai elemzés indokolt, s ugyancsak indokolt minden olyan lépés, amelyik emlékét őrzi, életművét népszerűsíti.” – írta az a Szij Béla egy 1968-as előadásának szövegében,⁴ aki kutatásai során több ízben is felvázolta a fiatal Egry tanuló éveit: 1968-ban az általa rendezett nagykanizsai Thury György Múzeum tárlatán a kiállított mintegy száz mű felét a korai művek alkották – reprodukálásuk az akkori lehetőségekhez alkalmazkodva egy-egy műre korlátozódtak. A szintén Szij Béla által rendezett 1971-es emlékkiállításon a kiállított művek mintegy egyharmada származott Egry kezdő éveiből, de sajnos ezekből is csupán mintegy húsz egynéhány mű az, amely a katalógusban reprodukció formájában megtalálható. Ugyancsak Szij Béla összegezte így kutatásainak eredményét 1978-as tanulmányában:⁵

„A két és fél száz mű azonban, amely 1976 végéig gyűlt össze, korántsem ad teljességet ígérő képet a fiatal Egry egész munkásságáról. Sok műnek a fényképét ismerjük csak, s még több az olyan kép, amelynek címét csupán az egykorú (felületesen szerkesztett) katalógusok vagy a néhány soros hírlapi beszámolók jegyezték fel. A művek további keresését, felkutatását tehát változatlanul elsőrendű feladatunknak tekinthetjük.” Az Egry monográfiát összeállító Láncz Sándor előtt sem volt ismert a teljes Egry oeuvre, maradtak tehát nyitott kérdések az életművel

kapcsolatban.⁶ Különösen korai éveinek a megítélése sok problémát vetett fel a szakirodalomban. Szij Bélát pedig, aki a korai Egry művekből mintegy két és fél százat felkutatót, betegsége és halála megakadályozta abban, hogy közvétegye ezeknek a műveknek az adatait – így a múzeumunkba került kisméretű és sokszorosított grafikák mellett úgy véljük, meg kell említenünk néhány általunk a közelmúltban felkutatót és talált Egry művet is, ezzel gazdagítva, árnyalva az Egry korai éveiről rajzolt képet.

Korcsek János hagyatékából sok mostanig publikálatlan dokumentum került gyűjteményünkbe. Korcsek-ről és Nágel Józsefről így írt önéletrajzában Egry:

„Azután kerültem Korcsek János festőhöz, aki főleg arcképekkel foglalkozott. Segítettem, tanultam az ilyen s más átlagmunkák körül. Valami kis pénzhez is jutottam. Korcsek emberileg is érdekesebb volt Felleginél. A művészetekkel kapcsolatban több fontosabbhoz is jobban hozzájutottam. Újabb életformákkal, olyan tudnivalókkal ismerkedtem meg, amiket eddig nem ismertem. Családokkal, ügynökökkel, színészekkel, színházkörülíekkel, (Spányiék). Korcsek behozott az operába statisztának, ahová körülbelül egy évig jártam. Beiratkoztam a Mintarajziskolába esti aktra. ...Az én számomra igen nagy eset számba ment az újabb világ. Csodálkoztam a sok hosszúhajú fiatal növendék rókaságán... Napközben Korcsekkel arcképeket festettünk-rajzoltunk fénykép után ügynököknek. ...Abban az időben ismerkedtem meg Korcseknél egy Nágel nevű kereskedővel, aki azután vasárnaponként tanulgatott tőlem festegetni. Apró anyagiakkal, munkáimmal kapcsolatban, sokszor segített. Az Erzsébet téren volt fűszer- és csemegeüzlete, ahol reggelente karlsbádi kúrát tartottak az emberek”⁷

Korcsek Jánosnál nemcsak a festészet mesterségbeli alapismereteit sajátította el Egry, hanem a korábban Lotz tanítvány, aki később Münchenben is tanult, minden bizonnyal felkeltette a vágyat a külföldön folytatandó tanulmányok iránt is. Korcsek János részére több kézzel rajzolt képeslapot is küldött Egry. Ezek egy része olyan kartonlapra készített egyedi rajz, amely témaválasztásban is jelzi Egry stúdiomainak sokféleségét. Münchenből küldte Egry azt a karakterfigurát, amelyet tussal és akvarellal készített. A képeslapon a szöveg ceruzával íródott. A papucsos kövér, oldalnézetben ábrázolt kontyos nő nem egyszerűen karakterfigura – finom karikatúra is egyszerűsmind. (1. ábra) Korábbi, 1901-es a szignóval ellátott cigarettázó, szemüveges, nyakában masnit viselő alakrajz, (2. ábra) amely már magán viseli az Egry karikatúrák néhány, visszatérő jellegzetességét. Az oldalnézetben ceruzával megrajzolt fej aránytalanul

nagy, csakúgy, mint az orránál túlzottan keskenyedő, hosszú cipő. Ezekkel a karakterfigurákkal rokon az a két, Korcsek Pálnénak címzett képeslap (1902-ből és 1903-ból), (3–4. ábra) amelyek egyikén kalapos, pipás, oldalnézetben karikatúra-szerűen ábrázolt figura áll, zsebre dugott kézzel, és rajta folyóírással „boldog ünnepeket kíván Jóska”, valamint egy másik, névnapi jókívánságokat közvetítő lap, rajta egy kalapos, tangóharmonikázó figurával. A ceruzarajz szignált. Ennek a tangóharmonikázó alaknak rajzából van egy szintén ceruzával készített másolat, amelyet nem szignált Egry, de a profilban látható fejnek kitátott (éneklő?) szája, az alak tartása saját karikatúrájának pontos másolását bizonyítja. Ez utóbbi puhább papírra készült, hátlapja nyomtatott levelezőlap-beosztású. A „karakterfigurák” kartonlapra rajzolt sorozatának három lapját Vitkovszky Rózsika úrhölgynek küldte Egry 1903-ban, ill. 1904-ben (5–7. ábra). Az 1903-as újévi lapon ceruzával rajzolt cvikkeres, sétabotos, nagycipőjű figura fejét szembe fordítja, torzított, mókás feje o-t formáló szájával éri el a komikus hatást. A húsvéti ünnepeket kívánó, bal karja alatt óriás-tojást tartó cilindres figura ceruzarajzára szintén ceruzával írta rá Egry a jókívánságait. Az 1904–1905-ös EJ-szignóval ellátott tusrajzon egy szivarozó, jobb kezével botjára támaszkodó, szintén nagycipős figurát látunk. Kitöltetlen, szintén a Korcsek hagyatékából származik az a képeslap, amelyen színes akvarellal megfestve oldalról láthatunk egy sárgakalapos, bal karjával esernyőt tartó zöldnadrágos, komikusan nagycipőjű alakot (8. ábra). Gyűjteményünkben szerepel még az „egy kis zökkenés” címmel ellátott karikatúra (9. ábra), kartonra rajzolva, hátlapján a felborult kordéval, és ugyanez a baktató kordé a kalapos lóval egy megíratlan, hátsó lapján nyomtatott levelező lapon (10. ábra), valamint egy képeslaponál nagyobb kartonlapon egy mulatságos ló-foghúzásos-kocsis humoros jelenet (11. ábra). Ezek a karikatúra-szerű jelenetek azokban az élclapokban, ahová Egry is rajzolt, megszokottak voltak. Sokkal érdekesebb viszont két, szintén Korcsek Jánosnak címzett, kartonra festett, ill. rajzolt képeslap: a két alak portréját háromnegyed profilból, ill. bal profilból bemutató pár a kép jobboldalán álló kanyargós testű fa lombozata előtt látható (12. ábra). A kép alsó harmadán, mintha másik kép lenne, egy kacskaringós talajon álló fatörzs látható, kezdődő lombozattal, majd egy vonallal elválasztva láthatjuk az ábrázolt párt. A kép érdekessége, hogy a figurák és kacskaringózó fa vonalai közötti felületeket játékos, dekoratív vonalrajzokkal tölti ki Egry, és a kép jobb oldalán álló fa az „alsó” képben indul, és a „felső” „képben, a pár mögött folytatódik. A másik képeslap 1905-ös bélyegzővel

van ellátva, s a dátum alapján Párizsból küldte Egry Korcek Jánosnak (13. ábra). A képeslap felső egyharmadán, csíkbán, ceruzával rajzolva, zsúfolt, lovas kocsis, kordés utca-jelenetek zsúfoltan egymás mellett, a kép jobb oldalán, a lap egyharmadában beállított aktmodellek. Egry ezen a lapon arra kéri Korcek urat, legyen szíves édesanyjának megmondani, hogy küldje el neki azt a régi cipőt, mert nagyon kell. Ír még arról is, hogy megismerkedett egy festővel, akihez gyakran eljár, és már majdnem kezdő otthon érezni magát, csak a nyelv... – nehéz. Ír arról is, hogy (rajz) iskolába jár, délután pedig a képtárakba, „ami van itt bőven. És egy baj van; igen sok szép lány van itt.”

A Korcek-hagyatékából származó múzeumi adattári gyűjteményi anyag egyik, nem túl jelentős, de mégis finomrajzú dokumentuma az a kartonra rajzolt portré, amely valószínűleg Huszti Ibolyát ábrázolja kislánykorában (14. ábra), hátlapján pedig egy ferde sávban egy lekerekített végű, szögletes palettát tartó festő (feltehetően tükörből rajzolt) arcképe (Egry?) látható (15. ábra). A gyűjteményben 73.1.1. leltári számon szereplő, szabálytalan méretű kartonon Egry egyszerű eszközökkel fekete háttér előtt felvillanó fehér kalapban megörökített egy kecskeszakállas-bajuszos alakot, feltehetően Lyka Károly figuráját (16. kép). A kartonlapra tussal festett portré jobb sarkában eredeti szignó: Egry neve látható. A lap adományozója Glücks Ferenc volt. Ennek a datálatlan rajznak egyértelműen előzményének tekinthető vázlat került elő a feltehetően Nágel József hagyatékából Horváth Bélához került, Egry párizsi vázlat könyvéből (17–26. ábra). Talán helyesebb, ha a notesz kifejezést használjuk, hiszen egy 142 x 90 mm-es méretű, csak az egyik sötétzöld keményfedelű borítóját megőrző, jegyzeteket és rajzokat tartalmazó, kisméretű füzetkérő van szó, amely már csak a lapjain található vázlatok alapján is érdekes és gazdag adalékokkal szolgál Egry párizsi tartózkodásával kapcsolatban. Ez a skicc, a notesz legtöbb skiccéhez, tanulmányrajzához, vázlatához hasonlóan ceruzarajz (van a vázlatok között szénrel készített is). Egry bizonyára nagyon jellegzetesnek találta Lyka fejtartását, azt a módot, ahogy kalapját viselte, mert roppant egyszerű eszközökkel és könnyed vonalakkal egyben atmoszférát is tudott e mellé a figura mellé teremteni, ahogy ez a félig felénk forduló arc a kalapja alól ránk tekint (23. ábra). Egry említett párizsi noteszában írásos feljegyzések is vannak és a festő, későbbi szokásához is híven egy-egy lapján több skiccet is rajzol – mindig jó spórolósan szerette kihasználni a teljes papír-felületet –, későbbi, a keszthelyi Balatoni Múzeumban őrzött több, mint háromszáz rajzának lapjain is sokszor találkozunk olyan papírokkal,

amelyen három, négy, vagy több variációban megrajzolja, például a szivárvány-kompozíciót: van, amikor túlsó parttal, van, amikor hegyekkel, vagy házakkal, figurával, vagy anélkül... a külső szemlélő számára is egyértelműen végiggondol és egyszerű vonalakkal vázol különböző kompozíciós megoldásokat. Ugyanígy „spórolósan”, minden adott felületet kihasználóan Egry kockás irkáiba írt naplójának az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött lapjai⁸⁸: különösebb margó, bekezdések, stb. nélkül írta tele az egyes lapokat, és közben néha rajzolt is az írások mellé, köré, alá, fölé. Egy-egy rajz, persze néha „megérdemelt” egy-egy teljes lapot is. A párizsi noteszben többféle vázlat-sorozat is van egy-egy lapon: például szemből egy női arc, majd alatta két-három profilból készült portré. Néha, mintha fordulna is, tehát adott esetben ugyan annak a modellnek mozdulással változott szögéből rögtön lerajzolt arcvonásai, vagy mozdulata látható, vagy például egy oldalról felvázolt aktnak ugyanazon a lapon profilból az arcéle. Érdekes, hogy éppen ezt az ülő aktot (amelyen a más léptékű profil-rajz is látható) gondolta Egry arra méltónak, hogy szignójával lássa el (17. ábra). Ezen kívül csupán a notesz második lapján látható női portrét látta el szignójával, és a 906 Paris jelzéssel (18. ábra). Ezen az utóbbin több, más kézből származó, nem pontosan kislabilázható mondat is van, de mivel a notesz lapjai perforáltak, lehet, hogy felmerült Egryben, hogy a rajzok másokhoz kerülhetnek, és ezeknél a vázlatoknál úgy érezte, Párizsban 1906-ban, hogy oda kell írnia a nevét. A képek tényleg kvalitásosak, de meglepő, hogy ezt mennyire tisztán látta akkor, ott a rajzolójuk. Az ötvenegy lapú noteszben igen sok vázlat van: női, férfi figurák, mozgástanulmány-számba menő vázlatok, női és férfi portrék, szemből és profilból különböző fejfedőkkel, érdekes tanulmányrajzok ezekről a fejre használt, társadalmi, szociológiai, divat-jelenségként is szemrevételezhető ruha-kiegészítőkről. Van például kifejezetten henger-rajz stúdium is: felülnézetből egy cylinder. Az Egry által lerajzolt emberek valószínűleg nem hivatásos modellek voltak, hanem Egry minden helyen, ahol megfordult, a számára karakteresnek gondolt arcokat, mozdulatokat és pózokat lerajzolta. Igen érdekes az a férfiportré, amely egy szivarozó férfiarcot ábrázol, profilból, fején fezszerű sapkával. Lánosz Sándor monográfiájában megemlíti,⁹ hogy Egry Párizsban Kernstok és Berény mellett több művésszel is tartott kapcsolatot: Matisse mellett Puvis de Chavannes-t és Alexandre Théophile Steinleint említi, utóbbinak férfialakok anatómiai hasonlóságában és egyes kompozíciós megoldásokban Egryre gyakorolt hatását Szabó Júlia is elemzi¹⁰. A monográfia írója

szerint Egry nem csak ismerte, de le is rajzolta Matisse-t. Ez a közlés, Lánicz Sándor szerint Horváth Bélától származik, akinek ekkor már minden bizonnyal tulajdonában volt Egry párizsi notesze, s az abban található egyik portrét feltehetően azonosíthatjuk az említett Matisse-ról készült rajzzal¹¹ (24. ábra). Az írásos bejegyzések tanúskodnak arról, hogy Egrynek milyen elképesztően nehéz lehetett Párizsban létezni, feltalálni magát. A leírt szavak, kifejezések alapfokú nyelvtanulás fázisát jelzik: *toi = te; vivre = élni; le jardin = kert; du jardin = kerté; il est trop adroit; vous êtes bien aimable; je vous aime, ect...* Közvetlenséget, személyes jelenlétet tükröz néhány olyan oldal, amelyen menetrend-szerűen jegyzi Egry utazásának állomásait, vagy térkép-skicc rajzolással, hogy valahova el akar jutni: *s arriver*, és *départ* szavakkal az indulást és érkezést. Ma már el sem tudjuk képzelni azt az állapotot, amelyben egy nyelvet egyáltalán nem ismerő ember megpróbál egy olyan világvárosban, mint Párizs, létezni, boldogulni, megélni és tanulni, s ráadásul pénz nélkül. Mert bár Lyka közreműködésével némi mecénási támogatása volt Egrynek, de ez a pénzügyi segítség is úgy működött, hogy végül is haza kellett jönni, hogy művekkel egyenlítsse a számláját. S közben, miként később is nem egyszer, levelező lapon, vagy képeslapon úgy intézkedik, hogy eladott képei árát, vagy annak felét az édesanyjához juttassák el. Egryről ismert tény, hogy az édesanyját mennyire szerette, és hogy mennyire törődött vele, s letelepedve Badacsonyan magukhoz is vették, s vele együtt élve gondoskodtak róla. Az Egry által készített rajzok és az édesanyját ábrázoló festmény¹² a színek és formák nyelvén is közvetíti Egrynek ezt a meghatározó kötődését anyjához, aki nélkülözésekkel teli élete mellett igen szívós, erős akaratú asszony lehetett. (50. ábra) A Korcssek Jánoshoz és Nágel Józsefhez írt lapokon és levelekben is tetten érhető ez a folyamatos odafigyelés és törődés. A lapok és levelek természetesen úgy íródtak, hogy valaki más, a címzett, olvassa őket. Ez a párizsi notesz viszont, amelynek fennmaradása a sors különös szeszélyének, játékának is tekinthető, nem idegen szemeknek, tekinteteknek készült. A benne található feljegyzések, bejegyzések, és a rajzok, skiccek is egyértelműen személyes használatra készültek. Bizonyos mértékig zavarba ejtő is a lapjait forgatni, bármilyen részletét idézni, illetve közölni. Mentségünkül az hozható fel, hogy közben a legmesszebbmenőkig igyekszünk nem visszaélni a lapjaiból megtudható információkkal. S mindezen közben nem tudjuk magunkba fojtani tiszteletünket és csodálatunkat az iránt az ember iránt, aki a nincstelenségből felnöve, a veleszületett tehetséggel és tudásszomjjal megáldva úgy

tudta az életét alakítani, hogy minden más szempont lényegtelené váljon, s csak a festészetben megvalósítandó cél határozza meg életét. A szakirodalom érdekes párhuzamokat von az század elején Párizsban megforduló művészekkel kapcsolatban¹³, s az összehasonlítás konklúziójaként, különböző megfogalmazásban, arról olvashatunk, hogy például az 1906-ban szintén Párizsban tartózkodó Berény Róbert, Czigány Dezső, Gulácsy Lajos, Márffy Ödön művészetében a Cézanne, Matisse, valamint a Fauves-csoport iránti tisztelet és hatás, a tőlük szerzett ihletés jóval egyértelműbben kimutatható, mint Egry-nél. Ha azonban az Egry által Korcssek Jánosnak és az öt évtizedeken át sokféle praktikus, gyakorlati dolgokban (kiállításra művek oda-vissza szállítása, eladások, stb.) segítő Nágel Józsefhez írt levelezőlapjait, képeslapjait és leveleit tekintjük, valamint a Naplójában leírt párizsi emlékeit, szinte el sem tudjuk képzelni, hogy a művészeti életre, kiállításokra, aktuális tendenciákra figyelő magyar művészek mellett ott van Párizsban egy olyan érzékeny magyar művész, mint Egry József, teljesen ismeretlenül, lyukas, Pestről kért ócska cipők gondjával, *te = toi* szintű francia nyelvtudással, olyan gondokkal, hogy Pesten hagyott képeinek árából juttassanak az édesanyjának, aki nélkülöz, és mindezen gondok mellett mégis kimutathatók későbbi művein a francia művészetből levonható tanulságok. Számomra ez is a tehetség csodával határos érvényesülésének a bizonyítéka. Egry a Julien Akadémián és a Colossarin tanult, illetve látogatta Jean Paul Laurens és Simon Lucien osztályát. Ha elképzeljük azt a könnyed, bohém, laza világot, amelyben a festő-növendékek éltek, és benne Egryt, akinek ezek a párizsi "tanulmányok" olyan nehézségű életminőségről szólnak, hogy csodaszámba ment, hogy egyáltalán létezni tudott ott, Párizsban, csak csodálkozni tudunk, hogyan szívta mégis magába a kortárs művészet sokszínű jellegzetességeit. „Kóber adott egy vaságyat, vettem egy matracot, egy vánkost, egy lavórt. Nagyon hideg volt a szoba. Nem volt semmi fűtési lehetőség... Miután franciául még mindig nem tudtam, mindég egy és ugyanazt vettem és ettem heteken keresztül. Meg is betegedtem, valami bélnyavalyát szereztem, majd belepusztultam. Sokszor elájultam...¹⁴ Párizsban sokszor azt kérdeztem magamtól, miért is vagyok itt? Olyan idegennek és céltalanak éreztem mindent. Az emberek, barátok félték a szegénységemtől. ... A múzeumba menekültem sokszor. Az volt a nyugóhelyem – gyógyóhelyem –, erősítőm. Ez az egy hely volt, ami nem volt idegen számomra.”¹⁵ Egry Kassáknak adott interjúból pedig láthatjuk, hogy legalábbis utólag, pontosan tisztában volt azzal, mi történt vele: „Krokiztam a természetben, és vonalakat

húztam és színeket raktam fel a papírra. Nehéz munka volt ez, állandóan kerestem valamit, s csak később jöttem rá, hogy saját magamat keresem”¹⁶ Önmaga keresésében mindig fontos szerepe volt a rajzolásnak, festésnek. Életművében később is fontos szerepet játszanak magafigyelő önarcképei, amelyek mint vizuális napló tanúskodnak személyiségének alakulásáról, gesztusokban, magatartás-formákban megnyilvánuló változásairól. Mint életének legfontosabb tevékenységi területe: a rajzolás és a festés, az a téma, hogy valaki fest, állandóan érdeklődésének középpontjában állt. Az Új Idők számára 1904-ben készített A festőiskolában című krockin (27. ábra) az álló, vagy mulatságos pózokban, magas székeiken a festőállványaik fölé görnyedő, rajztábláikra és a kép háttérében ülő-térdelő modellre koncentráló festőket – mint modelleket bemutató-alakokra figyelő Egry csöppet sem együttérzőn mutatja be ezeket a figurákat.

Az 1906-os Festőnő című képén¹⁷ a kép jobboldalán karosszékben ülő nő, jobbjában rajzeszközzel, rajzolja a kép bal oldalán fotelban ülő lánykát. A párizsi notesz több skicce is ábrázol, általában hátulról mutatva, rajztábla előtt ülő, felemelt kézzel az előtte levő lapra rajzoló, kontyos nőalakot. A Fidibusz 1907-es Modell rajzán (28. ábra) hátulról látunk egy darabos, nagylábú férfi akt modellt, amint egy ülő és egy hátrább palettával állványa előtt furcsa pózban álló festő-tanonc őt méregetve rajzolja. Akárcsak a Mintarajziskolában, itt sem szimpatizál Egry a kissé ficsúr-kinézetű alakokkal, sokkal inkább „a sok hoszúhajú fiatal növendék rókasága” volt számára emlékezetes. Az Új Időkben ugyanilyen gúnnyal mutatja be Éder Gyula a Benczúr iskola tagjait, vagy a hazai műgyűjtők jeles társaságának a tagjait. Egry ugyanilyen éles kritikával szemléli a festőiskolák növendékeit, akikkel rokonságot nem érez, de kívülről jól látja és látatja ezeknek a nyegle ifjaknak pózolás világát Egrynek ezekbe a satirikus lapokba, mint a Fidibusz és az Izé készített rajzai nem kifejezetten humorosak, a hozzájuk írt szövegekkel együtt válnak valójában karikatúrákká. (28–34. ábra) „Látom, hogy az a háztető barna... de ha olyanra festem, kiröhögnek a fiuk!” – olvashatjuk a mostanáig a szakirodalomban sem idézett újságnak, A HOLD-nak 1909. november 26-i számából Egry: Az impresszionista című rajzához írt szöveget (29. ábra). Itt valójában még az erőltetetten „humoros” morfondírozás sem igazán mulattató, viszont a kép, 1909-ből, valódi Egry kép. A kép bal szélén, hátulról látjuk a felállított tábori festőállványt, a kép jobbán, egy domboldalon velünk szemben ül a feltehetően önarcképi vonásokat is hordozó festő. Jobb keze a bal karján, jobb lába kényelmesen kinyújtva,

felhúzott bal térdén támasztja kezét, kalapja szemébe húzva – és a domboldal mögött a tornyos falucska a völgyben, távolabb dimbek-dombok. Egry szignója a kép bal felső sarkában van. A tájban képe előtt ülő, azt szemlélő festőben a későbbi Egryre ismerünk, aki hátrább lépve a festőállványtól szerette hosszan nézegetni a készülő képet, és ezt a situációt igen sokszor meg is örökítette. A Művészetben 1914-ben közölt Festők című rajzának¹⁸ is hasonló a témája: itt egy nekünk háttal ülő és egy oldalról palettával ábrázolt kalapos férfi szemléli a maga elé tett állványon a kertben készítenő festményét. A Művészet-beli kép annyiban tér el a többi festőt ábrázolt műtől, hogy nem a kontúrra helyezi Egry a hangsúlyt, a festői, hangulatos képen a lombok között beeső fényfoltok a nagybányaiak kerti jeleneteire jellemző fény-árnyék hatásokat idéznek, s ismét szerepelnek a festők attribútumai: a festőállvány és a paletta.

Az IZÉ című, Paulini Béla által 1909–1910-ben megjelent folyóirat Egry rajzokból készült reprodukciói. Egrynek azokat a rajzait mutatja be, amelyeken a szilüetteknek, a körvonalaknak olyan fontos szerep jut. „Én mindig azt festem, amit élek” – mondta Egry, és ez a kijelentés életének minden szakaszában tetten érhető. Ezekben a tanulásnak szentelt, önmaga keresésének szánt időkből is felfigyelhetünk sok olyan jellegzetességre, amely azt mutatja, Egry ismerte a kantinok világát, ahol Meunier-t idéző pózokban munkás-alakok állnak-ülnek egy sivár környezetben (31. ábra), szerette a kikötők világát, a horgászok jelenlétét (30. ábra), de közvetlen ismerős közeg volt számára az a pár is (32. ábra), amely feltehetően a kocsmából hazafelé, ismert családi jeleneteket elevenít meg. Viszont, ha megnézzük Egrynek A budaiak című (33. ábra), az IZÉ 1909. november 12-i számában közölt rajzát, a lépcsős emelkedő utcának apró házakkal szegélyezett, kanyargós vonalát, s a kép előterében a két cilinderes-kalapos karakteres beszélgető férfit, megállapíthatjuk, hogy Egrynek a kitérő megfigyelő készségéhez milyen remek hangulat-teremtő képesség párosult. Portréi bővelkednek a pszichológiai megfigyelésekben, rajzstílusa nagyvonalú. Alakjait bizonyos groteskség jellemzi. Van egyfajta végső leegyszerűsítettség ezeken a rajzolt jeleneteken, s a körvonalak erejében rejlik Egry sokszor szilüettekben megjelenő figuráinak rendkívüli kifejező ereje. Egryt par excellence festőként tartjuk számon, ugyanakkor ezekben a korai években készített rajzai, grafikai munkái azt bizonyítják, ha pályája más irányba fordult volna, grafika-plakát-készítés felé, minden bizonnyal ott is jelentős életművet hozott volna létre. A Nágel hagyatékából származó két ex librise, mindkettő, kü-

lönösségével hat: az 1912-es datálású művön egy széles vállú mezítelen férfi alak kezében portikuszos épület-makettel jobbról balra halad, lába alatt koponyák¹⁹ (35. ábra). A másik, Nágel József könyve feliratú ex librisen két idős, kalapos férfi áll (36. ábra). A velünk szemben álló, szemüveges alak nagyméretű papírt tartva kezében olvas, a másik oldalnézetben, kezét hátra téve mosolyog. A normálnál nagyobb fejüre rajzolt páros groteszk megjelenítésű. A bal oldali férfi jobb lába alatt olvasható Egry József folyóírási szignatúrája. Egryt 1915-ben behívják segédszolgálatos katonának. Súlyosan megbetegszik, 1916-ban a badacsonyi kiegészítő katonai kórházban ápolják. Ebből az időszakból származnak képeslapként használt háborús litográfiái. Ezek közül az egyik, a „Győzelem” feliratú (37/1. ábra) oldalról mutat egy lovon haladó mezítelen, kezében zászlót tartó férfi alakot. A bal felé tartó lovas szinte egysíkúvá lett, mezítelen fekvő emberek alkotta síkságon lépdél, ahol a fekvő halottak tömegéből olykor kiemelkedik egy-egy eldobott, otthagyt fegyver. A lovon ülő alak mindkét kézzel fogja címeres zászlaját. A veszprémi múzeum gyűjteményében lévő két háborús képeslap Korcsek Jánosnak van címezve. Egry a fekete-fehér rajzos lapnak nemcsak a levelezésre szánt oldalát, hanem a rajzos felének üres terét (a horizont feletti hátteret) is részben teleírta. Ugyanannak a litográfiának egy másik változata került a múzeum gyűjteményébe a Nágel hagyatékából (37/2. ábra) : ezen a lovas címeres zászlója akvarellal piros-(fehér) zöld színekkel van kifestve. Szintén a Nágel hagyatékából származik az a másik háborús litográfia, képeslap (38. ábra), amelyen fekvő halott alakokon átkelve balra tartó katonaruhás férfi-sereg, rövidülésben jelenítve meg az embereket, halad. A kigyózó sort vezető sapkás katona jobb vállán zászló – ez is utólag van piros és zöld vízfestékekkel kifestve. Ugyan ennek az „Előre” jelszavú rajznak kifestetlen változatát küldte el Egry Lyka Károlynak, amelyet az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának archívuma őriz, és az 1980-as Egry arcképei kötetben Fodor András – Szabó Júlia közöltek is²⁰. A veszprémi múzeum gyűjteményébe került művek, valamint a szakírók által ugyan említett, néha elemzett, század-eleji folyóiratokban publikált, de általában nem ismert rajzok, a későbbiekben ismertetett, nemrég napvilágra került Egry plakátok mind azt bizonyítják, hogy Egrynek az alkalmazott grafikához is rendkívüli tehetsége volt.

1918-ra datálható az a plakátja, amelyen a KÉP-ÍRÓK KÉPFARAGÓK Váci utca 33-ban létesített műkereskedelmi galériáját reklámozza²¹ (39. ábra). A képen az izmos férfialak jobb kezében embert-formáló

kisplasztikát tart. Az ex librisen szereplő akt figura, és a mindkét plakáton szereplő férfiak erősen nyújtott lábú, rövid törzsű, izmos férfi alakja erős rokonságot mutat Kernstok férfi aktjaival. Az Első Magyar Látványtár tulajdonában lévő másik, nemrég előkerült Egry plakát ugyanennek a műkereskedő galériának a kiállítását reklámozza: Csáky és Tornay kollektív kiállítása szerepel a plakáton (40. ábra). A markánsan, tömbösen alakított szövegek felett egy bal kezét fejéhez emelő akt modellt látunk a kép bal oldalán, a jobb oldalon pedig a modellt rajzoló, ülő, kezében papírlapot tartó festő alakot. A stilizált dombokat jelző, alacsony horizontú előtérben lévő alakokat két oldalról keskeny fatörzs-vonal keretezi, amelyek fenn laza lombozatot alkotva zárják le a képet. Az előbbi plakáton a bal felső sarokban, ez utóbbin a rajz jobb alsó sarkában találjuk meg Egry szignóját. A Nyugat hasábjain közölt kiállítási kritika alapján datálhatjuk mindkét plakátot 1918-ra.²²

A badacsonyi Egry Emlékmúzeum kiállításai kapcsán kerültünk kapcsolatba magángyűjtőkkel, akiknek tulajdonában mindeztideig nem publikált, korai Egry művek vannak. Az Egry múzeumnak is felajánlották, de végül is a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonába került a Kettősportré²³, amely 1905 körül készülhetett és Egrynek ebben az időszakban készült pénzkereseti arckép-festészetéről ad pontos információt. Egry édesanyja a lányok családjánál dolgozott házmesterként-mosónőként, s Egry, édesanyjának sorsát könnyítendő, festette meg a család Judit és Erzsébet lányát ábrázoló képet (41. ábra) Egry önéletrajzából tudjuk, hogy Fellegi Emil dekoratív festőnél „inaskodott”,²⁴ aki fényképek után készítenő arcképfestést rendszeresen vállalt. A Kettősportré két lánykájának megfestett képe is bizonyítja, hogy Egry jól megtanulta ezt a fajta „portrézást”, mint pénzkereső mesterséget. Szintén magángyűjteményben, Saphier Dezső kollekcijában találoztunk egy feltehetően a század elején készített „Hölgy függőágyban” témájú olajfestménnyel (42. ábra). A kép bal alján Egry aláírásával ellátott festményen fára kötözött függőágyban kék-kendős, fehér párnán fehér szoknyában a függőágyban levelet olvasó, jobb kezében piros almát tartó nőt látunk, a függőágy tartójául szolgáló bal oldali fáska előtt fekete fejű fehér kutya figyel, a kép jobb szélén fehér abrosszal borított asztalkának részlete látható, háttérben pedig, a kép kétharmadánál lévő horizont vonalában a Balatont és a tó túlsó partját szegélyező kék hegyeket látjuk. Egryt a szabad táj élménye itt is friss, közvetlen megjelenítésre, oldott, festői interpretálásra készítette. A kép keretét a függőágyat tartó fászkák levelei adják. Friss, üde

impresszionista, tájképi keretbe foglalt zsánerképet látunk. Egészen más, Egrytől szokatlan egy másik, magángyűjteményben található zsánerkép, amely virágcsendéletes előtérrel egy párnák között heverő aktot ábrázol (43. ábra). A kartonra olajjal festett, év nélküli, csaknem négyzet formátumú (52 x 51,4 cm) képen egy telt idomú, rózsaszín-gyöngyház-fényű, piros párna előtt fekvő akt látható, a kép bal alsó szélén kerek asztal, rajta fehéren virító virágokkal. Ugyancsak ebben a magángyűjteményben található egy másik Egry festmény, amely a párizsi évekből származik, de a tulajdonosnál keletkezett tűz során csaknem teljesen elpusztult, viszont a 69 x 49,5 cm-es kép hátulján lévő, barna ecsetvonásokkal festett Szent Sebestyén figurája (44. ábra), amely rokon vonásokat mutat az 1912-es Önarckép hátuljára festett Tanulmány alakjával, megmaradt.

A Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattárának Horváth Bélától származó anyagában jelentős kollektiót képeznek az Egryről készült fotográfiák (46–51. ábra). Ezek között van egy, amelyet a korábban a Korcsek hagyatékából származó, fiatal Egry ábrázoló fénykép (45. ábra) párjaként tarthatunk számon. Ezen a két, fiatal Egryt ábrázoló fotón Szij Bélának sikerült azonosítani az enterieurben szereplő

sziklás tájképet.²⁵ A többi, 1926-os datálású fénykép már a harminchárom éves festőt mutatja, a komoly, önmagával és a világgal harmóniába került alkotót, aki megtalálta legfontosabb motívumát, megtalálta hozzá saját stílusát is és a szakma legjelesebb képviselői, akik már korábban is odafigyeltek tevékenységére, felismerték saját egyéni hangjának megtalálását.

A Horváth hagyatékából származó fényképek közlését egy szobabelsőt ábrázoló fotográfiával zárjuk; a kép ugyanannak a fotónak egy (vágott) változata, amelyet Egry képeslapként is használt, s amelyen Egry képek láthatók a falakon és a bútorokon, köztük Finciczky Ida portréjának részlete, valamint több, láthatóan szignált tájkép is. Egry ungvári tartózkodásának idejét ismerve a fotó készítését 1914. májusára datálhatjuk.

Mindezek a nagyrészt a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményében lévő Egry művek igazolják azt, hogy Egryt nem a hivatalos művészeti oktatásban eltöltött, de nagyon is sokoldalú „tanulóévei” alatt hallatlan műfaji sokrétűség, tematikai változatosság jellemezte. Különböző irányban sokféle formai kísérletet kipróbálva kereste a számára alkalmas kifejező eszközök lehetőségeit, a saját mondanivalójának leginkább megfelelő motívum-világot, amit aztán „szülőföldje levegőjében”, a Balaton mellett meg is talált.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- BÁLINT 1918 = BÁLINT A.: Három festőművész? (Eder János, Tornyai János, Csáky László) In. Nyugat 1918/11.
- EGRY BREV.1973 = EGRY BREVIÁRIUM. Keresztury D. tanulmányával. (Szerk. Éri I., Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága) Budapest 1973
- FODOR-SZABÓ 1980 = FODOR A. – SZABÓ J.: Egry József arcképe. Egry József Írásai; Írások Egry Józsefről. Budapest 1980
- GOPCSA 2002 = GOPCSA K.: Egry József. (Bev. V. Fodor Zsuzsa, Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága) Veszprém 2002
- GOPCSA 2005 = GOPCSA K.: Egry József. Budapest 2005
- HORVÁTH 1959 = HORVÁTH B.: Egry József. Múvtört Ért 1959/4. 289–296.
- K.GY.GY.N. = LDM Képzőművészeti Gyűjtemény, Gyarapodási napló
- KASSÁK 1942 = KASSÁK L.: Egry József. In. FODOR – SZABÓ 1980. 66–70.
- KÁLLAI 1925 = KÁLLAI E.: Új Magyar Piktúra. Amicus. Budapest 1925

- LÁNCZ 1963 = LÁNCZ S.: Problémák az Egry József irodalomban. MúvtörtÉrt 13. 1963. 75–83.
- LÁNCZ 1965 = LÁNCZ S.: Egry József alkotásai a Baltoni Múzeumban. VMMK 4. 1965. 279–303.
- LÁNCZ 1980 = LÁNCZ S.: Egry József. (Képzőművészeti Alap) Budapest 1980
- LDM = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém
- MŰVÉSZET 1914 = MŰVÉSZET (Főszerk: Lyka Károly)
- SZABÓ 1974 = SZABÓ, J.: Les éléments picturaux et graphiques des oeuvres de Josef Egry. Acta Historiae Artium, 3-4. 1974. 317–326.
- SZÍJ 1968 = SZÍJ B.: Egry József munkásságának korai szakasza. Magyar Nemzeti Galéria Adattára 18297.
- SZÍJ 1972 = SZÍJ B.: Egry József munkásságának korai szakasza. A Nagykanizsai Thury György Múzeum Jubileumi Évkönyve 1972. 455–478.
- SZÍJ 1978 = SZÍJ B.: Egry fiatalkori munkássága. In: FODOR – SZABÓ 1980. 151–162.
- OSZK.Q.H. 3438.; Q.H.3897.= Országos Szécsenyi Könyvtár Q.H. Egry naplója, Egry vázlatfüzetei
- VMMK = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei

¹ FODOR – SZABÓ 1980

² KÁLLAI 1925

- ³ HORVÁTH 1959
⁴ SZÍJ 1968
⁵ SZÍJ 1978. 158.
⁶ LÁNCZ 1963; SZÍJ 1968; SZÍJ 1972; SZÍJ 1978
⁷ EGRY BREV. 1973. 98-101.
⁸ OSZK. Q.H. 3438, Q.H. 3897.
⁹ LÁNCZ 1980. 42.
¹⁰ SZABÓ 1974
¹¹ LÁNCZ 1980. 42.
¹² GOPCSA 2002. 68-69.
¹³ LÁNCZ 1963; SZÍJ 1968; SZÍJ 1972; SZÍJ 1978; LÁNCZ 1980
- ¹⁴ EGRY BREV. 1973. 112.
¹⁵ EGRY BREV. 1973. 114.
¹⁶ KASSÁK 1942. 66.
¹⁷ SZÍJ 1978. 465.
¹⁸ MŰVÉSZET 1914/8. 421.
¹⁹ közölve: LÁNCZ 1965. 283.; LÁNCZ 1980. 51.
²⁰ FODOR–SZABÓ 1980. 35.
²¹ közölve még: GOPCSA 2005. 71. kép
²² BÁLINT 1918
²³ Bakó Zsuzsa (Magyar Nemzeti Galéria) közlése
²⁴ EGRY BREV. 1973. 94-96.
²⁵ SZÍJ 1978. 159.

FACTS ABOUT EGRY'S JUVENILE WORK

The Egry József Memorial Museum in Badacsony was rebuilt and enlarged in 2002. This Memorial Museum belongs to the Museum Directorate of Veszprém County. This museum is open intermittently from May till October, and it presents József Egry's (1883-1951) more than 50 works. We can follow József Egry's life-work from the early years started in 1903, through his main works painted during the decades that he spent next to Lake Balaton, till the works produced in the last period of his life.

The Collection of Fine Arts and the Documentation Department of Art History of Laczkó Dezső Museum of Veszprém were increased with a significant number of drawings and documentaries about the painter last year, and these documents complete the material that got into the museum earlier from the inheritance of one of Egry's acquaintances. Béla Horváth was an art historian dealing with József Egry's life-work as well. He collected a lot of materials about Egry, which were given to the museum by his widow after his death. This collection mainly gives new information about Egry's juvenile work with the help of some unknown works that have never been published. The drawings of character figures, the war postcards, the ex libris, the lithographs and posters that have never been published, all present the juvenile work of the painter from a new point of view. Egry

attended official artist training institutions only for a short time, he rather acquired the knowledge of the art of painting in museums and by self-education. During these years of study, that he called „years of obscure agonies” in his biography, extremely various artistic forms and thematic diversity characterised him. He made caricatures for satirical papers of the beginning of the century, with the aim of living. We can notice the relation between these drawings and his paintings from the same period: he was interested in the worker figures of Meunier-format, and the life of the residents of the suburbs and the penniless. Egry painted many self-portraits during his life-work, and he liked presenting the painters during working. Among the new purchases of the museum, one of the most noticeable things is a notebook of 51 pages full of sketches and notes. This notebook was used by Egry during his study-tour to Paris in 1905 and 1906.

Besides the works that are in the collection of the museum the essay presents some other works that were made in the same period, but now they can be found in the collections of private collectors. These also prove that Egry made many formal attempts in various directions to find the possibilities of means of expressions that are suitable for him, the motifs that are the best to express his message. He found these in representing Lake Balaton after he settled down there.

1. ábra. Egry József képeslap, 1904,
LDM. Művtört. Adattár 72.9.1.

Figure 1. József Egry postcard, 1904 – LDM.
Documentation Department of Art History 72.9.1.

2. ábra. Egry József képeslap, 1901,
LDM. Művtört. Adattár 72.3.1.

Figure 2. József Egry postcard, 1901 – LDM.
Documentation Department of Art History 72.3.1.

3. ábra. Egry József képeslap, 1902,
LDM. Művtört. Adattár 72.3.2.

Figure 3. József Egry postcard, 1902 – LDM.
Documentation Department of Art History 72.3.2.

4. ábra. Egry József képeslap, 1903,
LDM. Művtört. Adattár 72.3.4.

Figure 4. József Egry postcard, 1903 – LDM.
Documentation Department of Art History 72.3.4.

5. ábra. Egry József: húsvéti képeslap, 1903,
LDM. Művtört. Adattár 72.3.6.

Figure 5. József Egry: Easter postcard, 1903
– LDM. Documentation Department of Art History
72.3.6.

6. ábra. Egry József újévi üdvözet, 1903,
LDM. Művtört. Adattár 72.3.5.

Figure 6. József Egry New Year's greetings, 1903
– LDM. Documentation Department of Art History
72.3.5.

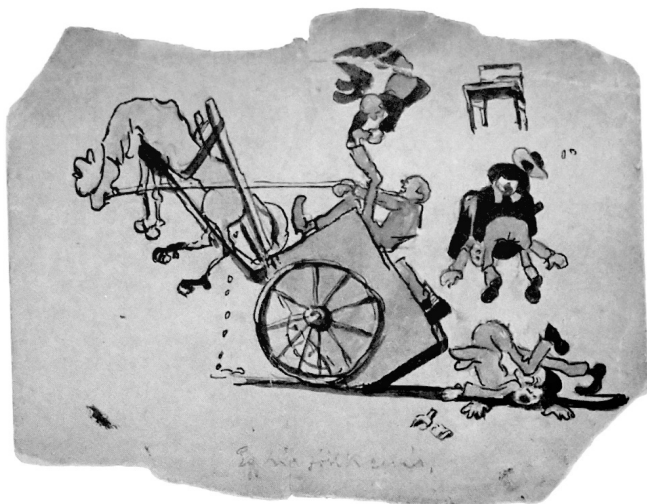
7. ábra. Egry József újévi üdvözet, 1904–5,
LDM. Művtört. Adattár 72.3.1.

Figure 7. József Egry New Year's greetings,
1904–5. – LDM. Documentation Department of
Art History 72.3.1.

8. ábra. Egry József képeslap, é.n.
LDM. Művtört. Adattár 72.4.2.

Figure 8. József Egry postcard, without date
– LDM. Documentation Department of Art History
72.4.2.

9. ábra. Egry József: „Egy kis zökkenés”, é.n.
LDM. Művtört. Adattár 72.5.1.

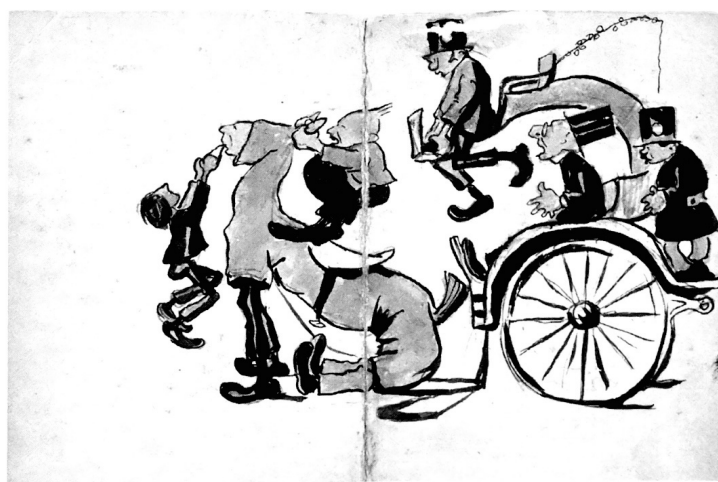
Figure 9. József Egry: 'A Little Jolt', w.d. – LDM.
Documentation Department of Art History 72.5.1.

10. ábra. Egry József
képeslap, é.n.
LDM. Művtört. Adattár
72.4.1.

Figure 10.

József Egry postcard,
w.d. – LDM. Documenta-
tion Department of Art History
72.4.1.

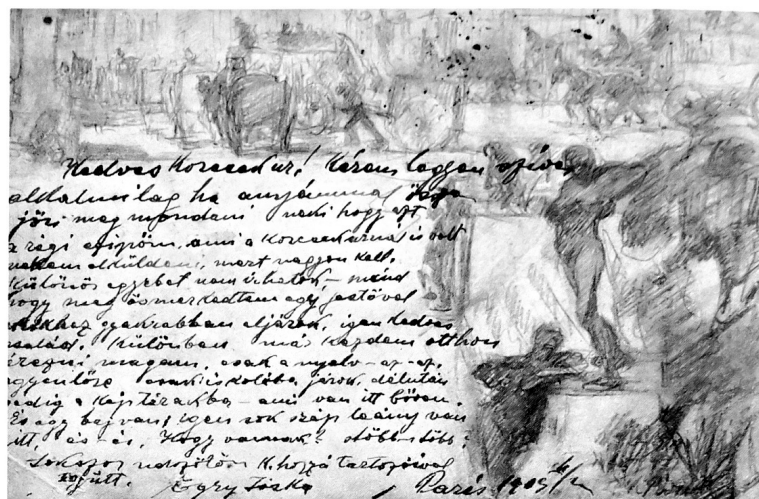

11. ábra. Egry József: ló-foghúzásos jelenet, é.n. LDM. Művtört. Adattár 72.5.2.

Figure 11. József Egry: Scene of Pulling of a Horse-tooth, w.d. – LDM. Documentation Department of Art
History 72.5.2.

12. ábra. Egry József képeslap, é.n.
LDM. Művtört. Adattár 72.6.1.
Figure 12. József Egry postcard, w.d.
– LDM. Documentation
Department of Art History 72.6.1.

13. ábra. Egry József : párizsi képeslap, 1905.
LDM. Művtört. Adattár 72.8.1.
Figure 13. József Egry: postcard of Paris, 1905 – LDM.
Documentation Department of Art History 72.8.1.

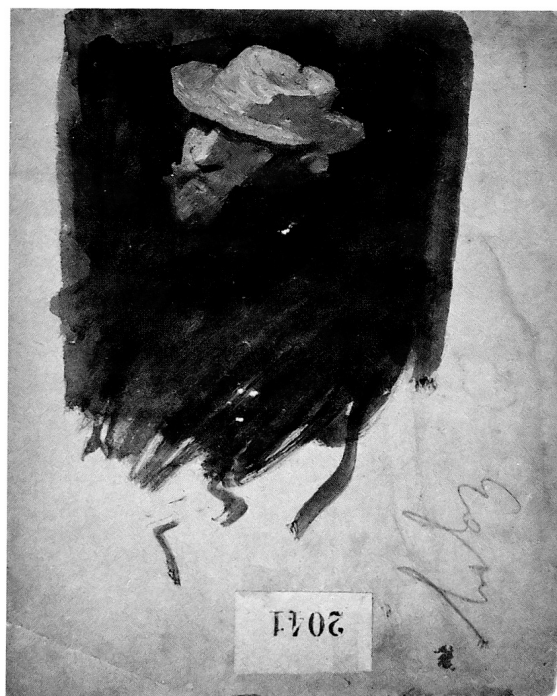

14. ábra. Egry József : Kislányportré, 1903 (?), LDM. Művtört. Adattár 72.7.1.
Figure 14. József Egry: A Little Girl's Portrait, 1903 (?) – LDM. Documentation Department of Art History
72.7.1.

15. ábra. Egry József: Palettás önarckép, 1903. (?) LDM. Művtört. Adattár 72.7.1.

Figure 15. József Egry: Self-portrait with a Palette, 1903 (?) – LDM. Documentation Department of Art History 72.7.1.

16. ábra. Egry József: Lyka Károly portré (?), é.n. LDM. Művtört. Adattár 73.1.1.

Figure 16. József Egry: The Portrait of Károly Lyka (?), w.d. – LDM. Documentation Department of Art History 73.1.1.

17. ábra. Egry József párizsi notesz, 1905–06,
K.GY. GY.N. 2006.1.1.

Figure 17. József Egry Parisian notebook, 1905–6
– K.GY. GY.N. 2006. 1.1.

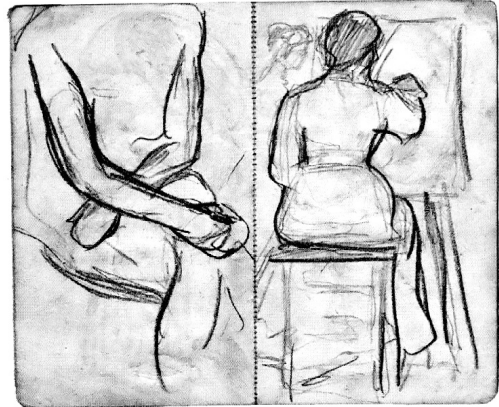
18. ábra. Egry József párizsi notesz, 1905–06,
K.GY. GY.N. 2006.1.1.

Figure 18. József Egry Parisian notebook, 1905–6
– K.GY. GY.N. 2006. 1.1.

19. ábra. Egry József párizsi notesz, 1905–06,
K.GY. GY.N. 2006.1.1.

Figure 19. József Egry Parisian notebook, 1905–6
– K.GY. GY.N. 2006. 1.1.

20. ábra. Egry József párizsi notesz, 1905–06,
K.GY. GY.N. 2006.1.1.

Figure 20. József Egry Parisian notebook, 1905–6
– K.GY. GY.N. 2006. 1.1.

21. ábra. Egry József párizsi notesz, 1905–06,
K.GY. GY.N. 2006.1.1.

Figure 21. József Egry Parisian notebook, 1905–6
– K.GY. GY.N. 2006. 1.1.

22. ábra. Egry József párizsi notesz, 1905–06,
K.GY. GY.N. 2006.1.1.

Figure 22. József Egry Parisian notebook, 1905–6
– K.GY. GY.N. 2006. 1.1.